

AKSARAYLILAR HANGİ HADİSEYİ “İKİNCİ NUH TUFANI”NA BENZETMİŞTİ?

M. FIRAT GÜL

Tarihçi konuşurken bilgi, yazarken belge kullanan kişidir. Ben de bu konuda çok dikkat etmeye çalışıyorum. Şimdiye kadar *Aksaray'ın Hafızası*'ndaki yazılarımda da hassasiyetimi korudum. Bugün de sizlere 1863 yılında meydana gelen ve Aksaraylıların “İkinci Nuh Tufanı” dedikleri sel felaketini anlatmak istiyorum. Biz bu konuda daha önce Orhan Özdil ile Osmanlı Devlet Arşivlerindeki kayıtları değerlendirerek akademik bir makale yazmıştık.

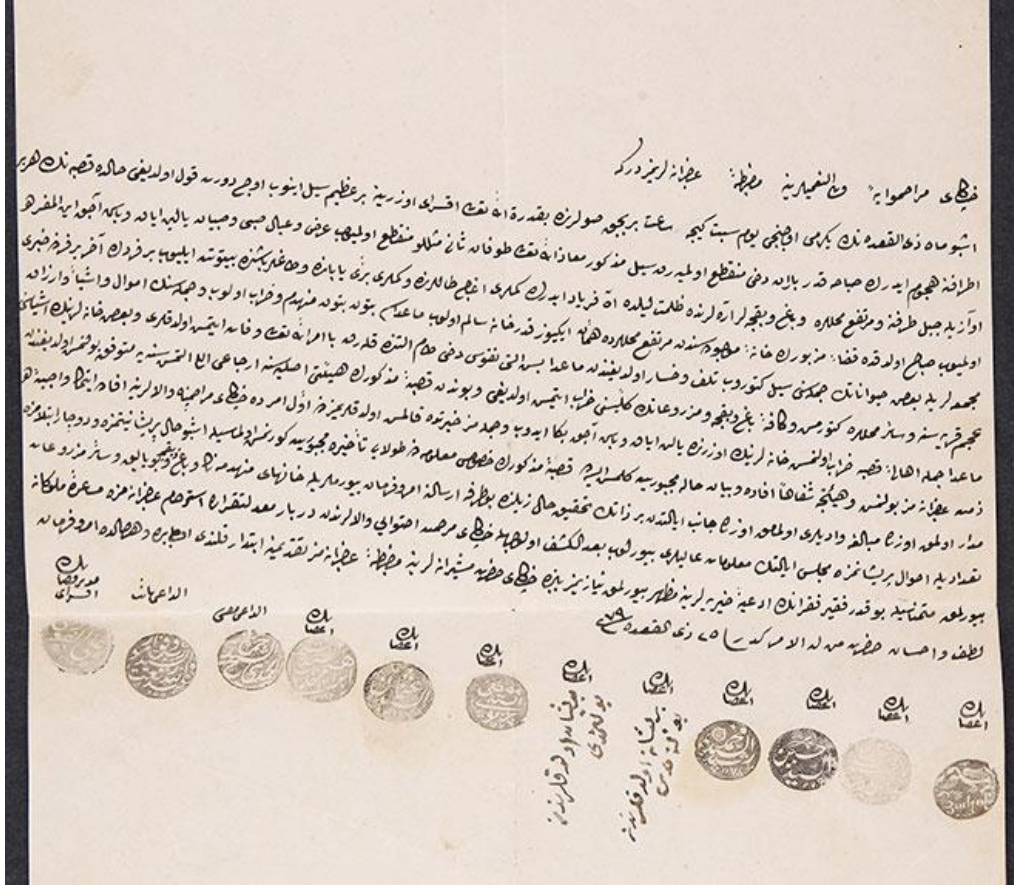
Aksaray'da sel olacağını genelde kabul etmez insanlar çünkü ülkemizin en az yağış alan şehirlerinin başında geliyor. Fakat bu yılki yağmurlar da gösterdi ki geçmiş tarihlerde çok daha şiddetlisi yağmış olabilir. Biz bu yağışlardan bazılarını bilebiliyoruz. Her zaman dediğimiz gibi iyi ki belgeler var ve yine diyoruz ki iyi ki arşivler var!

1863 Mayıs'ındaki sel felaketi o kadar etkilemiş ki Aksaraylıları bu felakete “İkinci Nuh Tufanı” demişlerdir. 11 Mayıs'ı 12 Mayıs'a bağlayan gece vakti Aksaray şehrini büyük bir sel basmıştır. Sabaha kadar yağın yağmur yüzünden gittikçe artan bu sel, üç dört koldan şehrin her tarafını sarmıştır. Osmanlı Devlet

Arşivi'ndeki belgedeki ifadeler özetle ve günümüz Türkçesiyle şöyledir: "*İkinci Nuh Tufanı sayılabilecek bu sel nedeniyle, halk perişan olmuş ve çoluk çocuk, kadın erkek herkes yalın ayak başı açık şekilde ve feryatlar içinde dağlara veya yüksek yerlere kaçmıştır*".

Evet, belgedeki ifadeler günümüz Türkçesi ile bu şekildedir. Bugün bile gözümüzün önünden bir film şeridi gibi akıp giden bu görüntülere elbette yürek dayanmaz. Yine aynı belgeden şehir sakinlerinin bazılarının gece boyunca ağaç dallarında mahsur kaldığını ve kimsenin başka bir kimseye yardımcı olamadığını öğreniyoruz. Aksaray Kaza Meclisi üyelerinin ifadelerine göre sel sabahında şehrin yüksek yerlerinde bulunan 200 kadar ev dışında tüm meskenlerin harap olduğu, halkın tüm mal ve eşyası, erzakı ve hayvanları tamamen telef olmuştur. Maddî kayıpların yanında daha da önemlisi ve can yakıcı kısmı ise emin olunamamakla birlikte 8 kişinin hayatını kaybetmesidir.

Sel o kadar şiddetlidir, o kadar yıkıcıdır ki bazı evlerin eşyasının sel tarafından, Acem (Yeşilova) köyüne kadar sürüklendiği

müşahede edilmiştir. Tüm bağ ve bahçelerle ekili alanlar tamamen zarar görmüştür.

Meclis üyelerinin 14 Mayıs 1863'te ortak yazdıkları bu belgede şehrin eski haline dönmesinin elli altmış yıl sürebileceği ifadesi, sel felâketinin tahribatını gözler önüne sermektedir. Mezkûr belge halkın sel sabahındaki halini tafsilatıyla tasvir etmektedir. Şaşkınlık ve acziyet içindeki perişan halkın yıkıntıların üstünde yalın ayak ve başı açık beklemekten başka bir şey yapamadığını, çaresizce manzarayı seyrettiğini tahmin etmek zor değil. Devletin merhametli yardım elini uzatmasını bekleyen halk bu belgenin sonunda Aksaray Kazası Meclis Üyeleri bir an evvel Konya'dan bir memurun gelerek durumu müşahede etmesini, yaşananları kayıt altına almasını istemektedir.

Aksaray Kazası Meclis Üyeleri'nin yazılıp gönderilen evrak Konya Eyaleti Valisi Mehmed Selim Paşa tarafından ivedilikle değerlendirilip Sadaret'e yani başbakanlık'a bir hafta sonra (21 Mayıs 1863) iletilmiştir. Vali Mehmed Selim Paşa yazısına " *Cenab-ı Hayrü'l-Hafizin bütün İslam ülkelerini doğal âfetlerden korusun*" duasıyla başladıktan sonra Aksaray hakkında genel bilgiler verip, 12 Mayıs 1863 tarihli sel felâketinin ayrıntılarını aktarmıştır.

Vali Mehmed Selim Paşa, sakinlerin selden dolayı perişan olduğunu, şehrin yüksek yerlerindeki iki yüz (200) hane haricindeki tüm evlerin yıkıldığını, halkın dağ eteklerine kaçtığını bağ-bahçe ne varsa tamamının harap olduğunu ifade ettikten sonra Aksaray'da meydana gelen sel felâketinin araştırılması, hasarların tespit edilerek kayıt altına alınması

için Konya Eyaleti Meclis-i Umumi'den bir kişinin tayin edilerek bölgeye gönderildiğini ayrıca durumun Niğde Sancağı Kaymakamı Galib Paşa'ya da bildirildiğini eklemiştir. Halkın içinde olduğu kederli durumun ayrıntılarının ileride sadarete ulaştırılacağını yazdıktan sonra dönemin yazışmasına uygun "Emir ve ferman efendimizindir" ifadeleriyle yazısını tamamlamıştır.

Yine aynı günlerde iki ayrı şahsi dilekçenin de sadarete (başbakanlığa) gönderildiğini Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler arasında inceledik. Bu iki şahsi dilekçe de Aksaray'da görev yapan askerlere aittir. İki asker de yüzbaşı olarak görev yapmaktadır. Yüzbaşısı İsmail Hakkı ile Yüzbaşı Seyyid Arif'in dilekçesinde ortak ifadelere rastlamaktayız:

İkinci Ordu, Altıncı Kayseri Alayı, İkinci Nevşehir Taburu'nda Altıncı Bölük Yüzbaşısı olarak Niğde Sancağı'na bağlı Aksaray Kazası merkezinde 15 yıldan beri ailemle birlikte ikamet etmekteyim. Şu ana kadar görülmemiş derecede yağın yağmur nedeniyle büyük bir sel meydana gelmiştir. Aksaray kasabasının doğusundan cereyan ve şehrin içinden geçen nehir taşmış ve 11 Mayıs 1863 Cumartesi günü gece yarısı sıralarında büyük bir zarara neden olmuştur. Altı koldan şehir merkezine hücum eden sel, şiddetli lodos ağaç dallarını sarsması gibi, kasabayı tamamen kaplamıştır. Pazar gününe kadar devam eden selin çağlaması tam on sekiz buçuk saat işitilmiştir. Velhasıl ikinci Nuh Tufanı'na benzeyen bu sel bütün kasabayı tamamen harap etmiştir. Hiçbir mal ve eşya kurtarılamamıştır. Tüm halkla birlikte benim ailem de bağlar ve

bahçeler arasından ve seller içinden yalın ayak ve başlar açık olarak koşarak canlarımızı kurtarmak arzusuyla dağ eteklerine ve yüksek yerlere kaçıştık. Çok şükürler olsun Hüda'ya bir şekilde kurtulduk. Ancak binalar, bağlar ve ev eşyalarının tamamı yok oldu. Öylesine perişan bir hale düştük ki bundan sonra yeniden düzen kurmak ve ev yapmak için hiçbir kudretimiz kalmamıştır.

Sel felâketinin halk üzerindeki etkisini olanca çıplaklığıyla ifade eden bu satırlar aslında şehirde yaşayanların bir travma yaşadığını gösteriyor. Özellikle Yüzbaşı Seyyid Arif'in "Evim, eşyalarım ve tüm mal varlığım yok oldu. Yıkılan evimin altında ailemden dört kişi hayatını kaybetti. Öylesine perişan bir hale düştüm ki bundan sonra yeniden düzen kurmak ve ev yapmak için hiçbir kudretim kalmamıştır. Bu kasabaya yerleştiğimden beri biraz mal ve eşya edinmiştik. Şimdiki durumda herkes gibi açıkta ve ağaç gölgelerinde oturmaktayız. Halimiz tam bir sefalettir. Halimize merhamet ve şefkat gösterilerek yardım edilmesini rica ediyoruz" günümüz Türkçesiyle aktarabileceğimiz bu satırları gösteriyor ki, halk hakikaten çaresizdir.

Aksaray Kazası İdare Meclisi ve iki yüzbaşının dilekçelerinin sadarete ulaşmasından sonra şehrin yaşadığı felâket anlaşılmalı ve zararın tam olarak ne olduğunun tespit edilebilmesi için iki memur gönderilmiştir. Konya Tahkik Memuru Seyyid Hüseyin Hüsni ile Niğde Tahkik Memuru Mehmed Salih Aksaray Kazası İdare Meclisi Üyeleri ile şehri adım adım gezerek raporunu tamamlamıştır. Zarar tespit raporu yaşanan sel felâketinden tam kırk (40) gün sonra 22 Haziran

1863 tarihinde düzenlenmiştir. Bu rapordaki ayrıntılar insanı hakikaten etkiliyor. Zarar gören ev sayısı neredeyse şehrin yarısı ve şehirde kamuya ait tüm binalar zarar görmüş durumda. Sanki harpten çıkan bir şehir tasviri var. Bu raporu dikkatlice okuyunca, insanın hayreti gittikçe artmakta, üzüntüsü de o nispette derinleşmektedir. Raporun ayrıntısını önümüzdeki günlerde yayınlanacak kitabımızda bulacaksınız ama yine de konunun anlaşılması için bazı rakamları aktarmanın isabetli olacağı kanaatindeyiz:

Tamamen yıkılan ev sayısı: 388, tamamen yıkılan oda sayısı: 1556, tamamen yıkılan mescid sayısı: 7, tamamen yıkılan cami sayısı: 6, tamamen yıkılan medrese sayısı: 3, tamamen yıkılan tekke sayısı: 4, tamamen yıkılan okul sayısı: 3 ve tamamen yıkılan köprü sayısı: 6'dır.

Aksaray Kazası Meclisi'nden Niğde Kaymakamı'na diye başlayan 22 Haziran 1863 tarihli mazbatada selle yıkılan setin bir an evvel yapılması gerektiği izah edilmiştir. Burada özellikle kaymakamın dikkati yeni bir sel vuku bulursa, şehrin korunmasız, savunmasız kalacağı yönüne çekilmiştir. Ulurmak'ın kış ve ilkbahar aylarında daha çok taşıdığı, son selde setin tamamen yıkıldığı ve büyük kaya ve çakıllarla dolan ırmağın daha çok tehlike arz ettiği vurgulanmıştır.

Raporun yazılması, meclis üyelerinin yıkılan setin acilen tamiri hususundaki mazbatasından sonra yardımlar gecikince Aksaray Kasabası ileri gelenlerinden 135 kişi padişah Abdülaziz'e bir dilekçe yazmışlardır. Dilekçelerinin muhtevası tahmin edileceği gibi selin oluşturduğu zararlar ve yapılması gereken yardımlar hakkındadır. Selin olduğu yılda yani

1863'te yazılan bu dilekçenin tarihini maalesef tespit edemiyoruz. Aksaraylıların tabiri caizse aracılığı aradan çıkarıp direkt padişaha yazdıkları dilekçeyi günümüz Türkçesi ile okumak kanaatimizce sakinlerin halet-i ruhiyesini anlamamızı kolaylaştıracaktır.

11 Mayıs 1863 günü akşam saatlerinde Aksaray kasabasından geçen nehrin taşmasıyla büyük bir sel oluşmuştu. Nuh Tufanı büyüklüğündeki bu sel kasabanın her tarafına kol kol hücum etmiş ve kasabada yaşayan insanları gece vakti mağdur etmişti. Mal, eşya ve hayvanlar tamamen telef olmuş, insanlar canlarını zor kurtarmıştı. Selden kaçanlar dağ tarafına kaçarak ve Ulu Cami çevresinde toplanarak selden kurtulabilmişti. Mahsur kalanların ve ağaçların üstüne çıkararak canlarını kurtaranların feryat ve çığlıkları sabaha kadar işitilmişti. Üç saat boyunca süren bu sel tüm evleri harap ederek yıkmıştı. Evlerdeki eşya ve zahire tamamen yıkıntılar altında kalmış ve kurtarılabilen eşyalar ise kullanılmayacak bir hale gelmişti. Sayısız hayvanın telef olmasından başka maalesef 8-10 kişi de canını kaybetmişti. Tüm kasaba halkı aç ve bi-ilaç olarak harabeler üzerinde açıkta kalmış durumdaydı. Kendimizi geçindirmeye, karnumuzu doyurmaya ve yıkılan evlerimizi yeniden yapmaya gücümüz kalmamıştı. Perişanlığımızı ve memleketin durumunu Konya Valisi aracılığıyla İstanbul'a bildirmiştik. Kasabada oluşan zararın tespiti için Konya İdare Meclisi üyelerinden Hüseyin Hüsnü Efendi ve Niğde'den Ahmed Beyzade Salih Efendi Aksaray'a geldiler. Aksaray İdare Meclisi üyeleriyle mahalle mahalle dolaşarak tespitlerini yazdılar. Hazırlanan defter kapınıza

takdim edilmiştir. Taşan nehrin iki tarafında bulunan tüm cami, mescit, medrese, hamam ve köprüler tamamen yıkılmıştır. Daha önce bir kısmı zarar gören ve zamanında Sultan Alaeddin tarafından yaptırılmış olan set de tamamen yıkılmıştır. Yıkılan bu setin taşları nehir yatağını tamamen doldurduğundan bundan sonra az bir yağmurda bile sel olması kaçınılmazdır. Durumumuzu tarif etmekten bile aciziz. Perişanlığımızı sadece merhametli Padişahımız efendimize arz ediyoruz. Bahsedilen set ile yıkılan cami, mescit, medrese, hamam ve köprülerin yeniden inşası ancak padişahımızın yardımıyla mümkün olabilir. Padişahımızın yardımı olmazsa kasabamız tamamen nüfussuz kalır. Kasaba halkı hâlâ dağlarda ve yüksek yerlerde perişan bir halde yaşamaya çalışmaktadır. Padişahımız efendimiz bizlere yardımcı olurlarsa şehrimizin bânî-i sânisî¹ (yeni kurucusu) olacak ve Aksaray'da yatan Allah ehli evliyaların ruhani desteklerini ve fakir halkın dualarını alacaktır. Amacımız sadece durumumuzu arz etmektir. Elbette son karar Padişah efendimizindir.

135 Aksaraylının yazdığı bu dilekçeden sonra Meclis-i Vâlâ 20 Ekim 1863 tarihinde Aksaray'da meydana gelen selden dolayı oluşan zararların telafisi ve gereğinin yapılması için Hazine, Maliye Bakanlığı ve Konya Valiliği'ne icab eden talimatları vermiştir. Meclis-i Vâlâ kararında öncelikle zarar tespit defterindeki durumu yani yıkılan 388 ev, 13 cami ve mescid ile çeşitli hayır eserleri ve köprüleri hatırlatmıştır. Bunun yanında bir takım bağ,

bahçe ve ekinlikler ile yıkılan evlerdeki tüm mal ve eşyanın da telef olduğunu, ulemadan bazılarının kitaplarının dahi mahvoldüğünü vurgulayarak sel felâketinin şehre ne denli zarar verdiğini kısaca hatırlatmıştır. Yine aynı kararda Divan-ı Muhasebat'tan gelen cevaba atıfta bulunarak "Aksaray halkından zarar görenlerin vergisinin bir yıl ertelenmesi, üzüm mahsulü, cizye ve öşürün de bedelden düşülmesinin uygun olacağı belirtilmektedir. Ertelenen verginin miktarını gösteren defter hazırlanmaktadır" denilmiştir.

Selden zarar gören halk elbette devlet yardımına muhtaç durumdadır. Bu Aksaray için de başka bir şehir de aynıdır. Bugün bile herhangi bir felâkette devletin yardımı olmadan yaralar sarılamadığına göre o yılları göz önüne aldığımızda halkın nasıl bir durumda olduğu tahmin edilebilir. Halkın en acil beklediği ise sel sırasında yıkılmış olan setlerin de tamir ve tahkimidir. Meclis-i Vâlâ kararında yine dikkati çeken, buna benzer hadiselerin yaşandığı ve yardım taleplerinin sadarete ulaşmasıdır. Vergilerin ertelenmesi ile alakalı da Aksaray'dan önce gündeme gelen bir yerleşimden örnek verilmiştir. Trabzon'a bağlı olan ve yine selden zarar gören Sürmene ve Of kazaları için benzer uygulamaların yapıldığı hatırlatılarak emsal teşkil eden bu uygulamanın Aksaray için de yapılması gerektiği talimatı verilmiştir. Bu talimat verilirken uygulamanın hakkaniyetli olması gerektiği, uygulamadan (yani verginin tehiri) sadece gerçekten aciz ve zarar görmüş kişilerin faydalanması istenmiştir.

¹ Burada akla şu soru muhakkak gelecektir: Aksaray'ın ilk kurucusu kim? Dilekçede herhangi bir kişiye, aşirete, cemaate, beyliğe, devlete,

imparatorluğa atıfta bulunulmuyor. Kanaatimize göre bu isim İkinci Kılıç Arslan'dır.